

ПІДСЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНІ ТЕОРІЇ»

Барабаш О. Ю.

Старший викл. кафедри соціальних теорій ППО, ОНУ імені І. І. Мечникова

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА РІВЕНЬ ЗАДОВОЛЕНІСТЮ БРАКОМ

Представлено аналіз головних підходів до аналізу проблеми задоволеності шлюбом.

Чинниками задоволеності шлюбом є психологічна сумісність партнерів, відповідність його рольовим очікуванням.

Ключові слова: задоволеність шлюбом, подружжя, чинники, гендер, сумісність, рольові очікування.

Актуальність. Питання психології міжособистісної взаємодії висвітлені в психологічній літературі досить широко (Л. Я. Гозман, А. І. Донцов, Б. А. Єремєєв, Ю. Н. Карандашев, Я. Л. Коломінський, В. М. Мясищев, М. М. Обозов, В. Н. Панферов, Н. І. Сарджвеладзе та ін.). Сім'я є необхідним елементом соціальної структури людського суспільства, важливим інститутом соціалізації особистості. Негативні тенденції розвитку сучасної сім'ї (збільшення кількості розлучень за психологічними мотивами, зменшення народжуваності, рольове перевантаження молодого подружжя та ін.) викликають занепокоєння фахівців різних галузей науки, а також актуалізують практичні соціально-психологічні дослідження закономірностей функціонування сучасної сім'ї, ефективних форм і методів психологічної допомоги сучасному подружжю.

На думку фахівців, що вивчають сім'ю, сумісність шлюбних партнерів досягається не завжди і звичайно не відразу (Ковальов С. В., Сисенко В. А.). Будь-який, навіть найприватніший аспект внутрішньої, глибинної несумісності неминуче виявиться на поверхні у вигляді поведінкових конфліктів.

Останнім часом все більшої актуальності набуває новий напрямок у психологічних дослідженнях – гендерна психологія, яка вивчає статус, статево-рольову ідентичність чоловіка і жінки в сучасному суспільстві і їхні взаємини, соціальні ролі участь у різних видах діяльності.

Криза ідентичності може виявлятися у осіб різного віку, статі, різного соціального статусу, професійного та життєвого досвіду. Означена проблема виходить за межі загальної психології, й вирішується на перетині вікової, педагогічної та диференційної психології. Саме тому особливого, значення набуває дослідження ідентичності у дорослих людей в період становлення шлюбних відносин, оскільки для сім'ї характерне загострення проблеми психологічної кризи, що виявляється в індивідуальних, соціально-особистісних виборах, ідентифікації, самовизначенні та в інших психологічних феноменах.

Криза визначення різнотипних моделей ідентичності висвітлені у дослідженнях М. Й. Боришевського, Е. Еріксона, С. Д. Максименко, Т. М. Титаренко та ін. Криза ідентичності найяскравіше виявляється в юності, хоча подальше визначення самоідентичності може відбуватись і в інші періоди життєвого онто- і соціогенезу. Чим успішніше особистість розв'язує перші кризи ідентичності у подружніх відносинах, тим легше їй згодом керувати подібними переживаннями упродовж індивідуального розвитку й становлення сім'ї.

Необхідну допомогу сім'ям у вирішенні їх проблем повинна надати сітка психологічної служби для молоді

(О. О. Бодальов, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, В. В. Столін). Для згаданих психологічних служб є актуальною проблема добору, модифікації та створення придатного для ефективного вирішення практичних завдань методичного інструментарію. Зокрема, і такого, який би використовувався практичними психологами у вирішенні проблем, що стосуються процесу сімейного спілкування, характеру взаємин між чоловіком та дружиною. Тому виникає нагальна необхідність у вивченні цих питань, розробці та удосконаленні методів діагностичної та корекційної роботи.

Мета дослідження: дослідити вплив гендерних стереотипів на статево-рольові відносини в сім'ї.

На основі аналізу сучасних теорій слід звернутися до характеристик маскулінності та фемінності, як моделі поведінки у шлюбних відносинах; визначення рівня задоволеності шлюбом та рольових очікувань і домагань подружжя.

Численні експериментальні та теоретичні дослідження свідчать про важливість категорії статі для розуміння психологічних особливостей та поведінки особистості. Оскільки нами розглядається статі не в біологічному сенсі, а у соціально-психологічному, то ми будемо використовувати поняття "гендер", що увійшло у вжиток з соціології і визначається, як складний соціокультурний конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим.

Категорія, яка конститує галузь статевої диференціальної та гендерної психології, і застосовуються в гендерних дослідженнях для визначення культурно-символічного змісту "жіночого" і "чоловічого" – це категорія "маскулінності / фемінності". Однією з категорій, що відноситься до феномену "маскулінності / фемінності"

є – статево-рольова ідентичність. Під статево-рольовою ідентичністю в цій роботі ми розуміємо єдність самоусвідомлення і поведінки особистості, що відносить себе до тієї чи іншої статі і орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі. Ще одне поняття, що використовується в гендерних дослідженнях – це статево-рольова поведінка, що визначається як статовоспецифічна поведінка в несексуальній сфері, пов'язана із засвоєнням типових для культури чоловічих та жіночих норм та цінностей; установки й диспозиції на відповідну поведінку та її внутрішньоособистісні регулятори.

Рольові конфлікти завжди мали широке розповсюдження у всіх сферах життєдіяльності людини. В перехідний період багато ролей трансформувались, з'явилися нові, нетрадиційні для нашого суспільства (наприклад, жінка-підприємець, чоловік-домогосподар). Посилення рольової неоднозначності неминуче веде до зросту протиріч і конфліктів між носіями цих ролей.

В сучасному суспільстві яскраво проявився конфлікт між статевими і соціальними ролями чоловіка і жінки. Останнім часом набуває драматизму конфлікт між реальними внутрісімейними ролями подружжя, традиційними гендерними стереотипами і соціальними очікуваннями, відносно цих ролей.

Сімейно-рольові конфлікти вносять вагомий вклад у закріплення негативної тенденції до росту розлучень. Зміни, що відбуваються у соціумі, призвели до трансформації у тій сфері, котра довгий час вважалась стійкою – ролі чоловіка і жінки у сім'ї. У тих сім'ях, де рівень культури невисокий, риторичне питання „хто у домі хазяїн?" може проходити у сфері не тільки вербального конфлікту, але й з супроводом фізичної агресії.

Перехідний стан суспільства породжує багато стресів: втрата або вимушена зміна роботи, невирішеність

житлової проблеми, ризику, перенапруга, у зв'язку з підприємницькою діяльністю, погіршення матеріального благополуччя або страх його втратити, неможливість повністю забезпечити потреби сім'ї. При цьому вирішення проблем, що виникають все менше відбуваються на макрорівні, через систему соціального захисту і державної політики підтримки сім'ї, і все більше переноситься на мікрорівень – рівень внутрісімейних відносин. Далекі не кожна сім'я здатна вирішити такі труднощі, що породжує базу для міжособистісної напруги і підвищення конфліктності.

П. П. Горностай, узагальнивши, дослідження про структуру рольової взаємодії і типу рольових конфліктів. Зробив висновки, що конфлікти виникають із протиріч між трьома групами факторів:

- Організаційними (рольові або соціально визначені позиції);
- Міжособистісні (стиль взаємодії, взаємні рольові очікування);
- Особистісні (мотивами, цінностями, „Я-концепцією" людини) [с. 44-51].

Сімейно-рольові конфлікти є тими, в яких проявляються протиріччя між всіма групами факторів: організаційними (так як ролі чоловіка і дружини, батьків і дітей є, багато в чому, соціально визначеними рольовими позиціями); між особистісними (взаємні рольові очікування стали особливо протилежними); особистісні (що також стало зоною зіткнення між ідентифікацією себе з традиційними маскулініним/фемінним образом і реальними особливостями особистої особистості).

З приводу першої причини слід зазначити, що головною в розподілі сімейних обов'язків є саме їх узгодженість, внаслідок чого і традиційна, і елітарна моделі сім'ї можуть виявитися цілком прийнятними для сімейного

благополуччя, якщо вони задовольняють обидва подружжя. Пошуки цієї узгодженості можуть бути зв'язані з конфліктами. Чоловік і дружина можуть чекати від шлюбу дуже різного і по-різному представляти своє сімейне життя. При цьому чим більше ці уявлення не співпадають, тим менш міцною є сім'я і тим більше в ній виникає небезпечних для неї ситуацій. В подібному випадку можна говорити про неспівпадання ролевих очікувань, ролевий конфлікт, або більш широко, про конфлікт уявлень.

Якщо члени сім'ї по-різному розуміють свої ролі і пред'являють один одному неузгоджено, відкидані іншими, очікування і відповідні їм вимоги, сім'я є явно мало сумісною і конфліктною. Поведінка кожного, що відповідає його індивідуальним уявленням про свою сімейну роль, розглядатиметься їм як єдино правильна, а поведінка іншого партнера, що не відповідає цим уявленням, як невірна і навіть зловмисна.

З цими очікуваннями і уявленнями тісно пов'язані потреби, які подружжя хотіло б задовольнити в шлюбі. Якщо уявлення не співпадають, то і потреби знаходяться у взаємному розузгодженні: ми прагнемо задовольнити зовсім не ті потреби, які є актуальними для іншого, і відповідно, чекаємо від нього задоволення тих наших потреб, які він якраз задовольняти не збирається. Таке розузгодження переходить спочатку в прихований, а потім і у відкритий поведінковий конфлікт, коли один з подружжя з його очікуваннями і потребами стає перешкодою для задоволення бажань, намірів і інтересів іншого.

Відомо, що сімейно-шлюбні потреби чоловіків і жінок сильно відрізняються (Харлі У., 1994). Багато конфліктів можуть бути хронічними. Звичайно хронічні конфлікти пов'язані з соціально-психологічними ідентичністю особи, що складається протягом всього життя. Це може бути

принципове несхвалення якихось особливостей способу життя і поведінки чоловіка або дружини. За хронічними конфліктами стоять незадоволені потреби і принципова несумісність характерів, соціально-психологічних установок, поглядів, життєвих позицій. Їм властива глибина і постійність. Найчастіше, з погляду подружжя, хронічні конфлікти практично нерозв'язні і майже завжди представляють для шлюбу небезпечну ситуацію (Сисенко В. А., 1989). У разі хронічних конфліктів бажана допомога сімейного консультанта або психотерапевта.

Багато авторів зв'язують конфліктність-успішність відносин з моделями поведінки в сім'ї батьків. Так, С. Кратохвіл помічає, що індивідуум навчається чоловічій або жіночій ролі значною мірою від своїх батьків і має тенденцію неусвідомлено використовувати в своїй сім'ї модель відносин батьків незалежно від того, подобаються вони йому чи ні (1991). Конфлікти в молодих сім'ях пов'язані з відмінністю тих правил, які кожний з подружжя виніс з своєї батьківської сім'ї. Так, в деяких сім'ях конфлікти прийнято вирішувати негайно і емоційно, тоді як в інших — раціонально і холоднокровно, задалегідь відсторонившись і заспокоївшись. В результаті люди засвоюють різні способи вирішення конфліктів в прасім'ях і в своїй сім'ї поводяться також, при цьому кожний вважає, що вирішує конфлікт правильно, а інша сторона — ні. Кожний вважає, що інший порушує правила. Те ж торкається правил щодо ведення господарства, фінансових витрат (накопичувати гроші або витратити негайно), виховання дітей і багатьох побутових дрібниць (В Річардсон Р. У., 1994). Це також відноситься і до прийнятим в батьківських сім'ях поглядів щодо пріоритетів господарсько-побутових справ (ідеальний порядок, затишок, приготування їжі) або виховання дітей, їх розвитку, занять з дітьми, їх освіти. Багато авторів

відзначали велику стабільність і безконфліктність в сім'ях, сформованих партнерами з схожих по розподілу влади, обов'язків і в цілому по устрою і цінностям сімей (Кратохвіл С., 1991). Цим же частково можна пояснити і помічену багатьма авторами велику стабільність сімей, сформованих "вихідцями" з села: по багатьох аспектах повсякденного життя (хто і що повинен робити, як вести господарство, що головне, а що — ні).

В процесі сумісного життя подружжя, як правило, терпиміше відносяться один до одного, що позначається на ході сімейних конфліктів, вони упокорюються з неспівпаданням поглядів з багатьох питань (Егідес А. П., 1987; Сисенко В. А., 1989).

Цікаві відмінності між дружними і конфліктними подружніми союзами отримані в результаті конкретного соціолого-демографічного дослідження, в якому взяло участь 1343 сім'ї (Антонов А. І., 1978). Серед чотирьох типів сімей, відібраних спочатку по критерію задоволеності подружніми взаємостосунками, було виділено два полярні типи: з дуже добрими і дуже поганими відносинами (конфліктними). Виявилося, що дружні і конфліктні сім'ї перш за все розділяються по ступеню критичного відношення дружин до своїх чоловіків. Наприклад, на питання: "Як часто Вам доводиться вказувати Вашому чоловіку як зразок для наслідування інших одружених чоловіків?" заміжні жінки відповіли "часто" і "дуже часто" в конфліктних сім'ях в 55,6% випадків, а в дружних — в 12,6% (різниця показників у 4 рази). З другого боку, в дружних сім'ях чоловік "часто" і "дуже часто" поступається дружині у 62,3% опитаних, а дружина — в 58,5% випадків. В конфліктних же сім'ях чоловіки поступаються дружинам тільки в 20,7% від числа таких сімей, а дружини — в 55,5%. За даними А. І. Антонова, в дружних сім'ях

чоловіки в 2 рази частіше допомагають дружинам в догляді за дітьми і майже в 3 рази частіше допомагають дружинам у веденні домашнього господарства.

Коли у сім'ї народжується дитина, то, згідно теорії ролей, чоловік і жінка починають виконувати ролі батька і матері.

Т. Зелінська, аналізуючи роль батьків, пише, що статево-рольова поведінка батька є результатом його прагнення заробити гроші для родини та усвідомлення гіркоти, що сім'я сприймає його тільки як "годувальника". Діти можуть і не розуміти, що батько йде вранці на роботу і повертається опівночі, тому, що дуже їх любить і хоче забезпечити їм гарні умови життя. Батьківська амбівалентність підвищується почуттям провини перед дітьми і ціною величезних зусиль чоловіки намагаються будувати стосунки з вже дорослими дітьми. Варто звернути увагу, зазначає Т. Зелінська, що значна кількість чоловіків не відповідає нормам успішності у соціальному житті. Вони доводять свою гендерну незалежність за допомогою компульсивної поведінки, спрямованої на компенсацію почуття неспроможності в професійній і економічній сфері шляхом емоційної і фізичної жорстокості, підпорядкування своїй волі членів родини, а вчинки таких чоловіків балансують на грані життя і смерті. Виникає хибне коло: діти неприязно ставляться до своїх батьків, а ті, у свою чергу, підсилюють компульсивну маскуліність, щоб відповідати нормам і статусу і тримати у покорі дітей. Діти, як правило, виростають і повторюють у своєму дорослому житті, особливо в родині, батьківську компульсивність у гендерній ролі. Коли чоловік не відповідає певним вимогам патріархальної чоловічої гендерної ролі, він демонструє перебільшену мужність в іншій сфері, тим самим компенсуючи свою соціальну неспроможність. Однією з таких сфер є твердість як прояв

жорстокості, яка існує у чоловіків у декількох формах: фізичній, розумовій та емоційній. Форма фізичної твердості містить очікування того, що чоловік – фізично сильний і не уникатиме небезпеки. Це може стати однією з причин агресії і ризикованих вчинків, зловживанням алкоголем і наркотиками, необережної і безвідповідальної сексуальної поведінки. Адже, передбачається, що чоловік повинний бути вмілим, компетентним і завжди контролювати ситуацію. Така несхибність переважає чоловіка сприймати нову інформацію, може спричинити серйозні помилки і створювати проблеми у родині. Наприклад, батько часто принижує дітей, дружину тим, що відмовляється визнати перед ними свою неправоту чи допустити, що хтось знає більше ніж він.

Страждає в чоловіків і саморозкриття – тобто тип комунікації, коли одна людина повідомляє іншій про свої почуття і чекає розуміння, емпатії. Одночасно, довіряючи будь-кому інформацію про себе ми ризикуємо тим, що нас можуть відкинути, осміяти, використати, зрадити. Чоловіки цього бояться і тому, як правило, не розкриваються і не звертаються по допомогу. Серед чоловіків невелика кількість депресивних розладів зустрічається тому, що депресія може розцінюватися як неприйнятне поведіння для чоловічої ролі. Інакше кажучи, депресивні чоловіки просто не звертаються по психологічну допомогу, пише Т. Зелінська.

У ситуації, коли чоловікові складно підтримувати стандарт патріархальної маскулінності чи коли обставини вимагають прояву жіночих моделей поведінки (наприклад, турботи і співпереживання), виникає гендерно - рольовий конфлікт, що впливає на даного чоловіка і тих, хто з ним контактує. На думку Т. Зелінської, такий конфлікт супроводжується високим рівнем амбівалентності: чоловік ставиться позитивно і той же час негативно до тих проявів

маскуліності, що практично з рівною силою діють як в особистісній так і в міжособистісній сферах. У деяких чоловіків з'являється тривожність, зниження самооцінки, прагнення до підкорення іншому, безпорадність (депресивні прояви). В інших – виникають прояви фізичного і сексуального насильства, страждає інтимність. У третіх – з'являються конфлікти, пов'язані з владою, контролем (нав'язливі ідеї), у четвертих це проявляється безвідповідальністю, інфантильністю, необмеженою сваволею

Висновки. Отже, у сімейному житті особливого значення набуває статевая роль. Під статевою роллю розуміється диференціація діяльності в залежності від статевої приналежності. Диференціація статевих ролей проявляється у розділенні праці, системі статевої стратифікації, розподіленні влади і авторитета чоловіків і жінок, у специфічних процесах статевої соціалізації, через яку ці відношення відтворюються і передаються з покоління у покоління. Статеві ролі також є різновидом соціальних ролей, вони нормативні і виражають певні соціальні очікування, проявляються вони у поведінці.

Література:

1. Артамонов С. В., Коростылева Л. А. Ценностные установки на брачные отношения и особенности их становления / С. В. Артамонов, Л. А. Коростылева // Психологические проблемы самореализации личности. — Вып. 6. — СПб., 2002.

2. Бойко В. В. Малодетная семья (социально-психологический аспект) / В. В. Бойко— М.: Мысль, 1988. — 237 с.

3. Григорьева О. О. Согласованность семейных ценностей как показатель зрелости супружеской пары: материалы Международной научно-практической конференции / О. О. Григорьева. — Волгоград, 2010.

4. Гурко Т. А. Удовлетворенность браком как показатель супружеских отношений / Т. А. Гурко // Семья социальная структура. — М., 1987.

5. Егорова О. В. Феномен удовлетворенности браком: основные направления исследований / О. В. Егорова // Научный электронный журнал «Психологические исследования», 2009.

6. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. / Н. Ю. Максимова. — К.: ДП «Вид. Дім «Персонал», 2011. — 304 с.

7. Хмарук И. Н. Социально-психологические корреляты выбора способа реагирования в ситуации измены супруга: дис.... канд. психол. н.: 19.00.05 / И. Н. Хмарук – Ростов н/Д., 2000. –178 с.

Данілова О. С.

Кандидат психол. наук, ст.викладач кафедри соціальних теорій, ІШО, ОНУ імені І. І. Мечникова

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЕФЕКТ МОЛИТВИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

«Мы должны молиться так, как если бы всё зависело только от Бога, а действовать так, как если бы всё зависело от нас»

Св. Фома Аквинский

Актуальность проблематики. Христианство – не просто теория, мировоззрение и не только моральное учение, а новая жизнь, которая охватывает все сферы человеческого